

Arnulf herceg 913-as győzelme a magyarok felett *Néhány megjegyzés a X. század első felének Kárpát-medencei had- és politikatörténetéhez*

Tanulmányomban a 913. évi, Inn-folyó menti, magyarok elleni bajor győzelemmel és annak háttérével foglalkozom, egyfelől az eseményről ránk maradt írásos források alapján, a forráskritika kívánalmainak szem előtt tartásával. Az esemény katonai és politikatörténeti szempontú vizsgálatának keretét másfelől a vonatkozó szakirodalom segítségével megrajzolható összefoglaló adja a 10. század első felének magyar-bajor érintkezéséről. A korai magyar hadtörténeti kutatásában jól ismert nehezítő tényező, hogy az írásos forrásokat katonai aspektusból tekintve mindössze néhány olyan nyugati munka van, amely alapján kép alkotható a honfoglaló magyarok harcászataról, illetve megkísérélhető egy-egy ütközet lefolyásának rekonstruálása.¹

Ha a magyarok által viselt háború kategorizálását kíséreljük meg, akkor véleményem szerint mindenképpen külön kell értékelni azokat a katonai akciókat, amelyeknél egyértelműen bizonyítható a korszakunk valamennyi kultúráját általánosan jellemző, zsákmányszerző indítékon túlmutató politikai szándék. A határbiztosító, a szomszédos területeket sakkban tartó, illetve azon hadjáratok közötti lehetséges distinkció, amelyek nagyobb ívű politikai-katonai céljait az előbbi kategóriákkal általában azonos módon kíséri a zsold vagy a (beígért) zsákmány és a sarc, mint motiváció, dolgozatom szűkebb témája, a magyar-bajor relációk szempontjából is fontos.

A Magyar Nagyfejedelemség szomszédjainak katonai eszközökkel történő nyomás alatt tartása, egy széles, adóztatott, egyben ilyen módon szövetségessé tett területsáv létrehozásának és fenntartásának politikájával együtt, a X. századi magyar katonai vállalkozások egyik magyarozataként ismert. A 899–970 közé datált² *hadjáratok korát* a régebbi és az újabb szakirodalom is a 933-as merseburgi és a 955-ös, második augsburgi csatával bontja rövidebb szakaszokra.³ Az előbbivel, mint „lélektani határponttal”, a másodikkal pedig – lényegesen több alappal – a hadjáratok földrajzi irányultságát meghatározva. Továbbra is vitatott, hogy a X. századi magyar államképlet egységes vezetés alatt maradt-e, vagy inkább törzsek laza szövetségi kereteként képzelhető el, mint amelyet a steppei eredetű népek közül például a besenyőknél feltételez a kutatás.⁴ Az a katonai sikersorozat, amely a Magyar Nagyfejedelemség számára a 9-10. század fordulóján a Kárpát-medence teljes egészének a megszállását, a fegyverrel elfoglalt földrajzi egység határainak és ütközőzónájának létrehozását (907-ig), valamint ezután a leginkább fenyegető nyugati égtáj felé az említett pacifikált zóna kiépítését és fenntartását lehetővé tette, aligha képzelhető el erős és egységes vezetés hiányában. A folytatás

¹ Riade mellett ilyen kivétel a két augsburgi csata 910-ben, illetve 955-ben. Utóbbi gazdag feldolgozására lásd NÉGYESI 2003, 206-230. Az első augsburgi ütközet modellezésére magam is kísérletet tettem: IGAZ 2010, 5-10.

² Itt már biztosan a Kárpát-medencéből indított katonai akciókról van szó. Egyes vélemények szerint a nyugati forrásokban 862-től felbukkanó magyarok 894-es, közvetlenül a honfoglalást megelőző hadjáratukat esetleg már „belülről” indították meg. RÉVÉSZ 1999, 29.

³ Hazai történészeink egy részének körében továbbra is tartja magát a nemzeti romantika korában született elnevezése, a „kalandozások”. A kifejezés történetére lásd KRISTÓ 1980, 309-335.; KRISTÓ 1995, 279-281.; KIRÁLY 2006, 34-87.; bírálatára ugyancsak KIRÁLY 2006, 123-156.; valamint IGAZ 2010, 5.; SZABADOS 2011, 228.

⁴ VÁSÁRY 1991, 152.

azonban – elsősorban is a magyarok belső berendezkedéséről ránk maradt külső források el-
lentmondásos információinak következtében – nem eldöntött kérdés.⁵

Tudjuk, hogy a magyarok 906-ig – a 899-es észak-italiai vállalkozást és a morva terü-
letek 902-es meghódítását nem számítva – jórészt a bajorokkal háborúztak. Innentől azonban,
feltehetőleg a Pozsonynál 907-ben megállított nagy nyugati invázió tanulságait is levonva,
kiszélesítették a fegyverrel sakkban tartott területsávot és a háborút kiterjesztették egyéb né-
met területekre is. A nyugati ellenfelek potenciális katonai erejének megtörését célzó, több
ízben mezei ütközettel végződő hadjáratokkal párhuzamosan⁶ Szászország, Tübingia, majd a
sváb részek szisztematikus pusztítása következett, innentől ismétlődően, illetve a 910-es évek-
től már a Rajnán túli területekre vezetett hadjáratokból esetenként hazatérve is. A német terü-
letek ellen vezetett támadások ekkortól egyfelől a békét biztosító adó behajtására irányultak,
emellett uralkodóváltások esetén (például 911-ben I. Konrád, majd 919-ben Madarász Henrik
trónra léptekor) igyekeztek kipuhatolni, illetve újabb pusztító hadjáratokkal befolyásolni az új
nyugati vezetők szándékait. A hadjáratok zömükben tehát a politikai céltudatosság jegyében
zajlottak.⁷ Ez a X. század első évtizedétől feltételezett különutas, azaz nem egységes magyar
politizálás nézete ellen szól, ugyanúgy, mint a magyar vezetők személyes szerepvállalása a
katonai és a diplomáciai tevékenységben is.⁸

Bóna István véleményét osztva, a merseburgi (pontosabban Riade-i) síkon a megfuta-
modást választó magyarok 933-as „súlyos veresége” csak utólagosan értékelhető valamiféle
baljós előjelnek a nyugati hadjáratok további eredményét tekintve.⁹ Az igazán lényeges dolog
annak a *szövetségi rendszernek* a széthullása, amely a fegyverrel megszerzett Kárpát-medence
megtartásának, egyben maguknak a hadjáratoknak is fontos előzetes feltétele volt. Ha tehát
valamilyen további korszakolást kívánunk végrehajtani a hadjáratok korán belül, akkor 955
előtt más, elsősorban is politikai és nem hadászati határpontot (vagy határpontokat) kell ke-
resnünk. Annál is inkább, mivel a korszak első évtizedeiben, a magyarok nagy mezei győzel-
meinek idején is előfordultak katonai kudarcok. Olyanok is, amelyek Merseburg tényleges
katonai veszteségeit bizonyosan felülmúlták.¹⁰ Ilyen a Gyermekek Lajos regensburgi udvarába

⁵ Bizánci oldalról a Bölcs Leó-féle *Taktika* a katonai sikerek okára is utal, amikor a magyarok körében érvényes
egyeduralmi berendezkedést hangsúlyozza: „Így a többi skytha népnél nagyobb erővel vívják a közelharcoikat, és
egy főnek az uralma alatt állnak.” ÁMTBF 1988. 18. Biborbanszületett Konstantin császár *De administrando
imperio*-ja az uralom szintjeit mutatja be: „Első fejük az Árpád-nemzetségből sorban következő fejedelem, és van
két másik is, a jila és a karcha, akik bírói tisztséget viselnek, de van fejedelme minden törzsnek is.” ÁMTBF
1988. 48. Ugyanakkor: „A türköknek ez a nyolc törzse nem hunyáskodik meg a maga fejedelmei előtt, de meg-
egyezősük van arra nézve, hogy a folyóknál, bármely részen út ki a háború, teljes odaadással és buzgalommal
együtt harcolnak.” HKÍF 1995. 130.

⁶ 908–910 során három nagy, a keleti-frank erővel vívott mezei ütközetről is van tudomásunk. Bóna István
véleményéhez csatlakozva ezek mind egy „második Pozsony” bekövetkezését célozhatták megakadályozni, a
német területekre vezetett hadjáratok keretén belül. BÓNA 2000. 36–40.

⁷ A magyarok továbbá azért is kötötték megállapodásokat a nyugati (emellett a túloldalról bizánci) politikai
vezetőkkel, hogy a több ízben bizonyíthatóan ugyanazon évben eltérő irányokba induló hadjárataikat
bebiztosítsák. Ezt a nézetet – legalábbis 933-ig – meggyőzően igazolja Vajay Szabolcs. VAJAY 1968. 81–84.
Szabados György már 900-ban is igazolhatónak véli a kétfrontos háború gyakorlatát magyar részről. SZABADOS
2011. 214–216.

⁸ KRISTÓ 1980. 367. Itt elég Taksony és Bulcsú neveit említeni, akik hadvezérként is jeleskedtek, ugyanakkor
politikai vezetők is voltak. Előbbi részvétele, majd hazatérte a második augsburgi csatából is ismert. Bulcsú
diplomáciai tevékenységét pedig Biborbanszületett Konstantin császár munkája mellett Ibn Hayyān is
megegerősíti, amikor a 942. évi események leírásakor – az újabb vélemények szerint – a hispániai kalandozás
helyszíni parancsnokait nevezi meg híres vezérlistájában, s nem az otthon maradt (törzsi) vezetőket. ELTER
2009. 70.

⁹ BÓNA 2000. 39. Sokkal súlyosabb, ámde „Riade árnyékában maradó” vereség érte őket 938-ban Steterburg,
illetve Drömling mellett, amikor a támadók *mindkét seregrészét* megsemmisítették. Riade mellett az utóbbi két
csatavesztésről is Widukind ír *Res gestae Saxonicae* című munkájában. HKÍF 1995. 223.

¹⁰ Widukindnál világosan kiolvasható a magyarok kitérése a csata elől, akik „annyira futásnak eredtek, hogy
nyolc mérföldön keresztül alig néhányukat tudták csak levágni vagy fogságba ejteni.” HKÍF 1995. 222–223.

küldött magyar követek elbocsátása után két irányban indított magyar seregek egyikének veresége még 900-ban a Dunától északra, Linz mellett, a hét évvel később Pozsonynál megölt Luitpold örgróftól.¹¹

Korai magyar vereségekre további példa a magyarokkal közvetlenül szomszédos, a nagyfejedelemség és a keleti-frank államiságból lassan formálódó új német hatalom¹² kettős szorításában létező Bajorország önállóságra törekvő vezetőjének, Gonosz Arnulf hercegnek (890k–937), Luitpold örgróf idősebb fiának néhány sikeres csatája. Ezek közül az Inn-folyó mellett kivívott 913-mas győzelmét általában az első nagyobb magyar vereségeként tartják számon a régebbi és az újabb magyar szakirodalom lapjain – az említett linzi vereség mellett érthetetlenül.¹³

Arnulf alakjával és történelmi szerepével, ezzel együtt a magyarok elleni legnagyobb katonai sikerével idehaza hadtörténeti szempontból még a 19. században, illetve a második világháború előtt, Szabó Károly és Doberdói Breit József foglalkozott.¹⁴ Azóta szinte csak említésszerűen került elő a magyar, ugyanakkor a külföldi szakirodalomban is.¹⁵ Osztrák szemszögből, sajátosan az Inn-melletti és a korábbi, 909-es Rott-folyócska, valamint a következő évben esett Neuching melletti győzelmének tulajdonítják, hogy „mintegy királyként terjeszthette ki hatalmát.”¹⁶ Valóban, Arnulf a belháborúba süllyedt német lakta területek egyik olyan erős embere volt, aki egy ideig maga is a Gyermekek Lajossal sirba szállt német Karolingok örökségére pályázott – s ehhez a tervéhez a „kereszténység keleti ellenségeit” sem áttalott segítségül felhasználni, amikor nem volt más választása. Harcias és sikeres bajor hadúr, emellett pragmatikus politikus, avagy lázadó alattvaló és az (akkoriban kevésbé értelmezhető) „össznémetség” elárulója volt?¹⁷

Bárhogyan is ítéljük meg szerepét, Arnulf herceg mindenképpen azon kevés, számításba vehető történelmi személyiségek egyike, aki a Kárpát-medence nyugati peremén igazolhatóan és tevékenyen részt vett a 10. századi kelet–nyugati harci kultúrák találkozásában. Tudjuk, hogy saját, független országának létrehozásáért a frank Konráddal (911–918) folytatott háborúság során, 914–916 között Bajorország keleti szomszédjainál „vendégeskedett”, így nála jobb – fennmaradt nevű – ismerője aligha lehetett a X. századi magyar állam viszonyainak, ezzel együtt harcászatainak is. Annál is inkább, mert száműzetésének éve alatt sem

¹¹ Erről a Fuldai Évkönyv és a Sváb Évkönyvek egyaránt hírt adnak; HKÍF 1995. 192–193., 201. Vereségnek fogható fel Kurszán (Kusál) és kíséretének lakomán történő lemészárlása is. HKÍF 1995. 202.

¹² IV. (Gyermekek) Lajost a magyar szakirodalom az utolsó Karoling uralkodónak tartja. BÓNA 2000. 38.; TORMA–VESZPRÉMY 2008. 166.; SZABÓ 1869. 159. A német vélemény azonban nem egységes, lásd: GOETZ 1980. 56–125.

¹³ Néhány munka ahol egyáltalán szóba kerül: CHOLNOKY 1935. 67.; KRISTÓ 1986. 26.; MAKK 1993. 11.; RÉVÉSZ 1999. 45.; BÓNA 2000. 37.

¹⁴ SZABÓ 1869. 162–163.; DOBERDÓI BREIT 1929. 34–36.

¹⁵ A német nyelvű szakirodalom inkább a magyarországi száműzetése utáni időszakban foglalkozik vele. Önálló monográfiák életművéről: FAUBNER 1984.; HOLZFURTNER 2003. A Liutpold- leszármazottakkal, illetve a bajor középkorral foglalkozó munkákban: REINDEL 1954. 187–252.; MÜLLER–MERTENS 1995. 44–60. Az Inn melletti fegyvertény említései (a teljesség igénye nélkül): VAYAI 1968. 52.; GREBHÖNER 2013. 7.; HAMMER 2007. 272–273.; DEUTINGER 2002. 17–68.; HOLZFURTNER 2005. 66.; HOLZFURTNER 2007. 80.; MENGEN 1841. 53.; SCHMID 1976.; SCHMID–WEIGAND 2003. 63.; RIEZLER 1875. 605–607.; SCHEIBELREITER 2010. 48.; WEITLAUF 2003. 63.

¹⁶ Ez megfogalmazás a 2007-ben a pozsonyi csata milicentenáriumára megrendezett haimburgi kiállítás utolsó tárlatában is feltűnt. Lásd SHICKSALSJAHR 907, 207. A Salzburgi Évkönyvekben megöröztött igen szűkszavú közlést a Neuching melletti összecsapásról ugyancsak Aventinus, illetve a Sváb Évkönyv alapján lehet pontosítani. Ezek szerint a 910-es, két nagy csatában is győztes sváb-frank hadjáratból visszatérő magyar haderő valamelyik kisebb (leszakadó?) egysége ellen történt sikeres bajor támadás. HKÍF 1995. 203, 210.

¹⁷ A „mióta német a német?” kérdésre lásd SZABADOS 2011. 216.

hagyott fel nyugati ellenfelének a támadásával, ezen időszak alatt magyar területekről szervezve becsapásait a Konrád által (időlegesen) uralt területekre.¹⁸

A 913-mas, Inn melletti összeütközésről ránk maradt közlések többségéről ugyanaz mondható el, mint a többi latin nyelvű írott emlékről: mennyiségében nem jelentős, s a forrásérték szempontjából is erősen korlátozott, igen szűkszavú, esetenként pontatlan datálású írásos forráscsoport áll rendelkezésünkre. A Sváb Évkönyv folytatása, a Salzburgi Évkönyv, Regino folytatója (*Continuato Terverensis chronici Reginonis*), valamint a Szent Galleni Évkönyvek közül az utóbbi ugyan egy számadattal is szolgál, miszerint a kelepcébe, tehát az Inn vizébe szorított magyar harcosok közül csak harmincan menekültek meg: „teljes seregüket az Inn folyó mellett, harminc férfit kivételével elpusztították”. A túlélők számára vonatkozó kitétel azonban már Szabó Károly véleménye szerint is „más kezétől”, vélhetőleg tehát később került az évkönyv lapjára, így csak kétes értékű és a számadatok terén – mint általában – amúgy is irreleváns információt hordozó kiegészítője lehetne valamilyen hosszabb beszámolóknak.¹⁹ Terjedelmesebb kortárs munka azonban nincs, vagy nem maradt ránk.

Az űrt mégis kitölti valamelyest a nálunk a pozsonyi csata kapcsán „rehabilitált” Johannes Georg Turmair (1477–1534), alkotói nevén Aventinus.²⁰ Az Inn melletti csata leírása a bajor humanista ugyanazon *Annalium Boiorum libri septem* című munkájában található meg, mint a honfoglalás sikeres hadműveletcité, egyben az első magyar államiséget biztosító 907. évi, katasztrofális nyugati vereség elbeszélése.²¹ Ezt a szöveg helyet az említett ritka, hosszabb beszámolók egyikének tekinthetjük – amennyiben Aventinus megbízhatóságát a pozsonyi csata kapcsán ránk hagyott közléseivel azonos megítéléssel fogadjuk el. Az óvatos és körültekintő szövegértelmezés ettől persze itt is alapvető módszertani követelmény, hozzátevé, hogy a csata, illetve az előzmények leírása a bajor humanista esetében sem mondható részletesnek és mindössze néhány olyan momentum van, ami valóban érdemes a vizsgálatra. Ám ha Pozsony esetében megbízható, a saját korában még meglévő, de később elveszett, további forrásokat is ismerő kútfőként tartjuk számon, akkor legalább néhány gondolatot megérdemel a 913. évi magyar-bajor incidens általa megörökített beszámolója.

„A magyarok Arnulftól adót követelnek, miután ezt megtagadja, lerohanják a bajorokat. Arnulf bekeríti és lekaszabolja őket.

A magyarok minden veszélyeztetett helyen ott voltak, fegyverre kapva Arnulftól és Konrád királytól új adót követelnek: azzal fenyegetőznek, hogyha azt, ahogy [Gyermek] Lajos tette, nem fizetik meg, mindent a földdel tesznek egyenlővé. Arnulf így válaszol a követeiknek: «Én, mondta, kora ifjúságomtól uralkodok, nem tanultam meg engedelmeskedni; jöjjenek a magyarok, mi fegyvert fogunk és csatában (ezt fitogtatta) fogják megtapasztalni a kezünk erejét. A magyarok ezt hallván rögvést lerohanták Bajorországot igen nagyszámú lovasságukkal. A harcot kerülő Arnulf holmijával és felszerelésével védett helyekre vonulásra ad parancsot. A katonákat, lovagokat az erdőkön, mocsarakon és Noricum fenyegetett vidékén túl szétszórva leshelyeken rejti el: kisszámú kiválasztott lovassal feltűnik az ellenség közelében és hátrálva futást színlel.»²²

¹⁸ Noha az árulás vádját egyes német szerzők már a XIX. században megpróbálták lemosni róla, a Konrád-párti fuldai kolostor 915-ös magyar felégetésében általában Arnulf ötletét („háttér munkáját”) látják. SZABÓ 1869. 165.

¹⁹ „nisi 30 viros”, idézi SZABÓ 1869. 162–163. 2. sz. l. j. Az Inn-menti csata egyéb forráshelyei: *Annales S. Quentini Veromondensis*: CFHH I. 186; *Continuato Treverensis chronici Reginonis*: CFHH I. 781. A Szent Galleni Évkönyv vonatkozó részletét idézi még DOBERDŐI BREIT 1929. 36.

²⁰ VESZPRÉMY 2007. 1-17.

²¹ CHF I. 350.

²² „Ugri ab Arnulpo tributo postulant, quo denegato Boiarum invadunt. Arnulphus eos circumvenit et ad internecionem delet.”

Aventinus leírásában a csata előzménye a magyarok által 910 után követelt adó megtagadása, amit Arnulf mellett annak ellenfelétől, Konrád királytól, mint Gyermeke Lajos utódjától ugyancsak megpróbáltak beszédni. Ez, – amellett, hogy a magyarok figyelmét nem kerülték el Arnulf „királyi” ambíciói – világosan leírja a fejedelemség szövetségi rendszerének lényegét, amelybe 907-től Bajorország, mint közvetlen, legyőzött szomszéd, értelemszerűen beletartozott. Aventinus szerint a „béke árának” megfizetése talált ekkor elutasításra a bajor herceg részéről. A magyar központi vezetés a beérkezett évi adó fejében mellőzte közvetlen nyugati szomszédja területének prédálását, azt ugyanakkor felvonulási területként használta, az ekkorra már távolabbra tekintő hadpolitikai koncepciója részeként. A bajor fél a békepénz megfizetése mellett még szabad átvonulást is biztosított, ami nagyban megkönnyítette a nagyobb hatósugarú magyar hadjáratok lebonyolítását – egyben hasznos lehetett a bajoroknak is, amennyiben éppen nyugatról fenyegették őket. A sikeres (avagy éppen sikertelen) hadjáratról hazavonuló magyar csapatokhoz pedig legalábbis semleges módon viszonyultak – mindaddig, amíg a magyarok is tartották magukat a békés átvonulás gyakorlatához. Ismert, hogy Arnulf ezt az időszakot használta fel a pozsonyi katasztrófában megsemmisült bajor katonai elit pótlására, azaz inkább a maradék, katonáskodásra képes réteg maga mellé állítására. Ehhez az egyházi birtokok jövedelmeinek megkurtításától sem riadt vissza, innen nyerte Gonosz (Der Böse) ragadványnevét.²³ A kisajátított földek jövedelméből sikeresen alkotta újra a maga vazallusi körét, akikkel adott esetben már megkísérelhette az ellenállást az ő területeit (is) pusztító magyarok ellenében. Ez történt 909-ben Rott mellett, ahol az előzőleg bajor területen lévő Freisinget megostromló, majd onnét hazafelé tartó magyar csapatokon sikerült egy kisebb csetepatéban felülkerekednie (augusztus 11).

Rott és a 910-es Neuching-i (Erding melletti) bajor (rész) siker kapcsán is felmerül a kérdés, hogy miként történhetett meg a bajor területeket esetenként a szövetségi státusz ellenére is érintő magyar dúlás, ha a hadjáratok egységes politikai koncepció megvalósulását jelentették egy éves rendszerességgel, központilag kiküldött haderő részéről? Az egyik lehetséges válasz, hogy előfordulhatott olyan eset, amikor valamilyen okból nem működött az egységes magyar hadvezetés, tehát voltak olyan vállalkozások, amelyek a határháború vagy éppen az „eseti portyák” kategóriájába sorolhatóak.²⁴ A másik viszont felülírja a központi szervezés egyedüli tézisének és más szinten, de legalábbis *más szinten is* (regionális, törzsi?) megvalósuló hadjáratokat feltételez. Az egymást követő években (909, 910) végrehajtott, majd bajor részről meghiúsított magyar támadások számomra e többszintű háború lehetőségét igazolják: Freising például nem az egykori magyar-bajor határsáv közelében fekszik, hanem Bajorország nyugati felén. Az pedig kizárható, hogy a magyarok ne tudták volna, kiket támadnak.

A bajor részről kivitelezett sikeres ellenakciókra többnyire akkor kerülhetett sor, amikor vagy az éves hadjáratról, vagy az aktuális portyáról visszafelé, lényegesen lassabban, jó

Ugris isthaec omnia opportuna erant, armis comparatis, ab Arnulpho et Conrado rege novo tributo postulant: quod nisi ut Ludovicus reddat, omnia se devastaturos soloque aequaturos comminantur. Arnulphus legatis respondet: «Ego, inquit, ab ineunte aetate caeteris imperare, non parere didici: veniant Ugri, et nos habere ferrum et in pugna (hanc ostentabat) quinos digitos sentient». Ugris his auditis, continuo Bavariam copiosissimo equitatu invadunt. Arnulphus imbelles cum rebus suis et suppellectile ad tutoria loca migrare iubet. Milites, equites per sylvas, paludes et loca Noricorum oportuna in insidiis passim condit: cum paucis expeditis delectoque equitatu hostibus apparet rursusque cedendo fugam simulat.»

²³ REINDEL 1953. 396.

²⁴ B. Szabó János az utolsó kelet-európai steppei nomád állam, a Krími Kánság, valamint Moldova relációjában mutatott rá arra, hogy két hatalom hivatalos jó viszonya (illetve esetükben azonos szövetségi rendszerbe tartozása) a határvidéken nem sokat számított. B. SZABÓ 2004. 131, 31. sz. lábjegyzet. Bóna István egyszerűen egy rablóbanda szétverésének minősíti az esetet. BÓNA 2000. 37.

esetben állatokkal, foglyokkal és zsákmányolt holmival megpakolt társzerekkel vonuló magyar haderő valamelyik – esetleg leszakadó – egységét sikerült meglepni.²⁵

Nyilvánvaló, hogy az első augsburgi csata, majd a következő frankföldi, még nagyobb magyar győzelmet hozó mezei ütközetek árnyékában az ilyen léptékű fegyvertények jelentéktelennek minősültek. Sokkal fontosabbnak tűnik, hogy Arnulf Rottnál és Neuchingnél alighanem elérte, amit akart: az ő földjét támadó (regionális?) magyar akciók felszámolásával maga állította helyre a szövetségi állapotot, így tulajdonképpen az egymás mellett élés lehetőségét is. Ennek az lehet a bizonyága, hogy a 910-ben a magyar seregek akadálytalanul vonultak át a bajor területeken – kifelé. A bajor herceg ténykedését másként akár egyfajta „hintapolitikának” is értékelhetjük: ha a helyzet úgy kívánta, fegyveres erővel is demonstrálta, hogy nem tűri saját országának alkalmi zsákmányszerző akciók útján történő prédálását, ugyanakkor a Magyar Nagyfejedelemség felé továbbra is fent kívánja tartani a Pozsony után elfogadni kényszerült szövetséges státuszt, amire országépítő törekvései, illetve saját nyugati ellenfelei miatt volt nagy szüksége.

Elképzeltető, hogy néhány év fegyvernyugvás, ezalatt pedig aktív készülődés után Arnulf 913-ban már elérkezettnek látta az időt arra, hogy egy komolyabb hadjáratból visszatérő magyar haddal is felvegye a küzdelmet. A közvetlen kiváltó ok, Bóna István véleménye szerint, itt sem volt más, mint egy magát Bajorországban sem fegyelmező magyar seregrész móresre tanításának szándéka.²⁶ Aventinus azonban egyértelműen a béke feltételeként beszédett adó megtagadása miatt bekövetkező magyar büntetőakcióról, illetve az annak kivédésére használt arnulfii taktikáról ír. Ez már túlmutat a lokalitásra, de a határháború kategóriáján is, noha a forrásból semmiféle olyan információ nem olvasható ki, ami a magyarok belső viszonyait, így a helyi illetve a központi politika szintjeit akárcsak a legkisebb mértékben is megvilágítaná, lévén a nyugati forrásokban – így Aventinusnál is – mint *egységes ellenség* szerepelnek.²⁷

Az a tény, miszerint a bajor herceg ekkor saját erőinek megszervezésén túl is igyekezett biztosra menni, további különbség a két korábbi esethez képest. A Sváb Évkönyvekből értesülhetünk arról, hogy felkészültségének esetleges hiányosságait rokonaival, Berchthold és Erchanger sváb grófokkal, valamint egy Udalrich nevű további főúrral kötött katonai szövetséggel kívánta ellenpontozni. Valamennyiüknek jó oka lehetett a magyarokkal harcra bocsátkozni, hiszen 913-ban keleti szomszédjaik éppen Svábföldöt választották soros célpontul a német területek káoszban és rettegésben tartására.

A taktikai oldalt tekintve, Arnulf nemcsak a járhatatlan helyekre történő visszavonulással, illetve kitéréssel védekezett a földjeit újra, esetleg ismét központi, azaz fejedelmi utasításra dűlni kezdő keleti szomszedság ellen, hanem megkísérelte „saját módszerük szerint” felvenni a harcot a portyázó magyarok ellen. Kevés, gondosan kiválasztott (és nyilván kiképzett) lovassal még a színlelt megfutamodás, nálunk általában a steppei hadművészet toposzáként ismert, hadászati elemét is bevetette a vonuló magyar csapatok megzavarására. Ide két megjegyzés kívánkozik. Az egyik, hogy a menekülés színlelése a korszak nyugati hadművésze számára sem volt ismeretlen, attól függetlenül, hogy ez csak az utóbbi időben került bele a hazai kutatók látószögébe.²⁸ Egy katonai szemlén bemutatott hadgyakorlat, illetve az adott lovas hadmozdulat „élesben történő”, professzionális kivitelezése nem ugyanolyan szintű do-

²⁵ A Salzburgi Évkönyvekben megőrzött igen szűkszavú közlést a Neuching melletti összecsapásról ugyancsak Aventinus, illetve a Sváb Évkönyv alapján lehet pontosítani. Ezek szerint a 910-es, két nagy csatában is győztes sváb-frank hadjáratból visszatérő magyar haderő valamelyik egysége ellen történt kisebb sikeres bajor támadás. HKÍF 1995. 203., 210. A forrásadatokkal érthetően sokkal jobban ellátott krimi tatár analógia itt is hasznos lehet. B. SZABÓ 2004. 132.

²⁶ BÓNA 2000. 38.

²⁷ Szabados György ezt a nyugati forrásokban tapasztalható jelenséget is az egységes magyar külpolitika egyik bizonyítékának tekinti. SZABADOS 2011. 216.

²⁸ B. SZABÓ 2010. 64–65.

log, a kettő mégis egymásra épül. A szöveg alapján megkockáztatható, hogy a bajor vezető olyasfajta céltudatos gyakorlatozást folytatott, aminek eredményét később I. Madarász Henrik esetében is tapasztalhatták a magyarok. Másfelől, ha valóban a magyarok ihlették ennek a taktikai elemnek a magasabb szintű elsajátítására, akkor itt annak a katonai kultúrserének a bajor-magyar epizódja érhető tetten, ami a korabeli világ több pontján kimutatható a különböző harcászati eszközökkel operáló politikai formációk illetve harci műveltségek között, mint például a kis-ázsiai bizánci-arab, illetve a hispániai keresztény-muszlim háborús relációk során.

„A magyarok, az Enns vizén túl, Noricumon keresztül, ameddig az Inn-folyóval határos, harcosaikban és sokaságukban bízva, hatalmasabb sikereiktől bátran garázdálkodnak, és fürge lovaikkal föl s alá kóborolnak. Amint végre, fáradtan a nyargalástól az Inn-folyón átkelnének, összesereglenek: ott letáboroznak, a győzelmek miatt igen vigyázatlanul viselkedtek, és mivel velük senki nem merészel harcba bocsátkozni, [Arnulf] komoly diadalt arat. Arnulf, felfedezve ellenségei elővigyázatlanságát, mindenkivel, aki elrejtőzött, minden oldalról támad: váratlanul ott terem, minden irányból bekeríti ellenségét, mindegyiküket kaszabolva, ahogyan az igen harcias nép megütközni szokott, elvágja útjukat, szörnyű rohammal balról a lándzsás lovasok: jobbról [is] lándzsás katonák, Arnulf pedig szemből, ijászokkal támadják, levágják, üzik, leterítik és az Innbe szorítják a magyarokat, ahol [azok] elmerülnek. A folyó, amely előbb a védelmükre volt, ellenükre fordul, és az Inn másik partját Arnulf adott jelére a fegyveresek megszállták, az átúszni próbálókat elkapták, így az ellenség menekvésére még tér sem volt. Valamennyit, egyetlen túlélő nélkül legyilkolják és elpusztítják. A győztes Arnulf győzelmi fogadalmát teljesíti, Bajorország határait igen magas erődökkel védi, fivéréit Bertholdot a sennonok és athesinusok kormányzására rendeli.”²⁹

A német szövetségeseknek – ekkor már mondhatni szokás szerint – a távolabbi hadjáratról visszafelé vonuló magyar sereget egy ideális, ma már azonosíthatatlan folyóparti helyen, Alt-Ötting vagy Asbach közelében,³⁰ táborozás közben sikerült meglepniük, amikor azok az örködést elmulasztották. Aventinus semmiféle közelebbit nem árul el a helyszínről, csak azt, hogy az nemcsak a magyar bajor határt képező Enns folyón túl (Noricum, azaz Bajorország), de még az Inn völgyének is a túlsó oldalán volt – amennyiben nem kételkedünk abban, hogy a bajor humanista is a nyugatról hazafelé tartó magyarok elleni bajor siker helyszínét lokalizálta a maga módján.

²⁹ „Ugri superato Anasso amne, per Noricum quatenus Oeno conterminum est, freti viribus suis et multitudine, fidentesque superiori prosperitati, pervagantur, pernicious equis sursum deorsum volitant. Utini tandem, cursitando fessi, traiecturi Oenum, coeunt: ibique considunt, se pro victoribus incautius agitant, et quasi secum nemo armis congregari audeat, serio triumphat. Arnulphus explorata hostium socordia, cum omnibus qui latitabant, undique subito erumpit: de improviso adest, undique ab omni parte hostem circumvenit, omnem caedendi copiam, quo pacto gens bellicosissima conflixerit consueverat, intercludit, vasto impetu a laeva catafracti hastatique: a dextra milites contis, Arnulphus a fronte cum sagittaribus Ugros aggredimur, caedunt, propellunt, fundunt, in Oenum agunt, ibique submergunt. Flumen quod ante pro ipsis erat, in contrarium versum, et alteram Oeni ripam nostratum pars signo ab Arnulpho dato, armati insederant, tranare conantes excipiebant, ita ne locus quidem ad fugam hosti fuit. Omnes ad interneconem, ne uno quidem superstiti, deleti sunt. Victor Arnulphus vota pro victoria suscepta reddit, Boiariae limites firmissimis munit praesidibus, fratrem suum Berchtoldum Sennones et Athesinos administrare iubet.” Az utolsó két népnév (Sennones, Athesini) a bajor humanista archaizáló nyelvezetének példája: mindkettő az ókori Noricum (illetve az Alpok vidékének) lakója volt.

³⁰ Szabó, illetve Doberdói Breit öttingeni és alt-öttingeni helyszínei mellett a másik toponímia Thuróczi János krónikájában tűnik fel, Abah formában. THURÓCZY 2001. 72., illetve 348., 204. sz. lj, ahol Bellus Ibolya a helyet ismeretlennek minősíti. Vajay Gina Fasolira hivatkozva hozza az Asbach (Aschbach) helynevet. VAYAI 1968. 52., 178. sz. lj.; FASOLI 1945. 60., 47. sz. lj.

Nem tudjuk, hogy a Svábföldet feldúló sereg mekkora részét tudta megszorítani a német koalíció, az azonban igaz, hogy jelenleg nincs információnk a következő évben nyugatra indított magyar hadjáratról – legalábbis 914-ből hiányoznak magyar hadjáratra vonatkozó írott emlékeink. Csak ebből lehet, és ebből is szokás a hazai kutatásban – már a kezdetektől – arra következtetni, hogy az Inn melletti nagyobb volt a két korábbi, bajorok által magyarokra mért vereségnél. De hogy az „első igazán komoly vereség” minősítést megérdemli-e, ez számomra kétséges. Van más példánk is 10. századi magyar harcosok gondatlanságból bekövetkezett vesztére,³¹ de a mulatozó, esetleg már ittas magyarok képe itt nem igazolható feltételezés.

A csatát valamennyire is értékelni próbáló kevesek közül Doberdói Breit így ír az esetről: „*Hogy ez a nagy, szégyenletes és döntő vereség miképpen esett meg a magyarokon, arra nézve adataink nincsenek. Itt valami nagy hibának kellett történnie és talán nem tévedünk, ha a vereség okát a következőkben véljük felismerhetni: Miután ezévi kalandozásaik folyamán ellenállásra sehol sem találtak, az Inn átlépése után úgy látszik már teljes biztonságban érezték magukat s így a messzebbmenő földerítésre és biztosításra súlyt nem helyeztek. Ez adott alkalmat a jól fedezve, lesbenálló ellenségnek, hogy teljesen váratlanul a pihenő, vagy talán alvó magyar hadra rontva, azt a meglehetősen sebes folyású Inn folyóba szorítsa. Tamulóság memento ez arra nézve, hogy az ellenséget sohasem szabad túlságosan lekicsinyelni, mert ez rendszerint meghosszúlja magát.*”

Kristó Gyula az aventinusi szöveg első részében olvasható bajor cselvetés leírását összeköti az Arnulf és szövetségesei által végrehajtott bekerítéssel. Szerinte a nyugati összevont erők a bajor lovasság színlelt visszavonulásával megtévesztett magyar seregrészt semmisítették volna meg az Inn mellett.³²

Maximilian G. Kellner a fentieknél is többet vizionál: ezt a csatát is, mint Arnulf korábbi győzelmét, de a Linz melletti, 900-ban bekövetkezett magyar vereséget is folyó mellett jól kiválasztott helyszínnek tudja be, illetve annak, hogy a víz miatt a megtámadottak „nem tudták döntő fegyverüket, az íjat használni.”³³ A folyó melletti helyszín minden korban és minden hadviselő hatalom számára jó helyszín lehetett egy megfelelően eltervezett támadás kivitelezésére, ez tehát nem újdonság. A váratlanul letámadott, vigyázatlan magyarok aligha gondolhattak arra, hogy íjaikkal akasztják meg a nyugati rohamot, a folyóba szorítva pedig már csak az életüket próbálták menteni. Az Arnulf vezetésével megvalósított villámgyors és tökéletes akció ugyanis eleve kérdésessé teszi az íjhasználatot, még akkor is, ha a magyarok nem mindegyik fegyverüket ajzották le a letáborozást követően. Emellett az ellenség táborárában már bent lévő sereg ellen, egy közelharcú szituációban íjakkal sikeresen felvenni a harcot sem életszerű feltételezés.³⁴ Kellner nem túl meggyőző magyarázatát ezért még jobb híján sem tehetjük magunkévá.

A konkrét esemény leírása valóban csak annyiban rekonstruálható, hogy a bajor-sváb haderőnek sikerült tökéletesen bekerítenie a magyar tábor, amit azután több oldalról rohantak le, egyedül a víz felé hagyva „menekülési lehetőséget” ellenfeleiknek, ami azonban végzetes csapdának bizonyult. Arnulfnak ugyanis a szöveg szerint arra is gondja volt, hogy a gyors sodrású folyóba menekülő, s abból a túloldalon nagy nehezen kikászálódó túlélők se térhessenek haza. A bekerítési manővert, illetve a támadást balról végrehajtó lándzsás „catafracti” nem jelenthet mást, mint a korszakban létező védőfegyverzetten ellátott nyugati

³¹ Lásd Ekkehard tudósítását a Friccove falu melletti esetről, ahol egy „*álotról és bortól bódultan*” pihenő magyar seregrészt vágta le a fegyverre kapó helyiek. HKÍF 1995. 253–254.

³² Magam azonban ilyen összefüggést nem találtam a sorok között. KRISTÓ 2003. 32–33.

³³ KELLNER 1997. 157.

³⁴ Egy pillanatok alatt bekövetkező közelről indított támadás során a készenléti íjtegezen tartott felajzott fegyver használhatósága is kérdés, még akkor is, ha a készséget a kezük ügyében (azaz oldalukon) tartották volna. Felföldi Szabolcs véleményével, azzal a megszorítással értek egyet, hogy szerintem az Innbe szorított magyarok többsége gyakorlatilag fegyvertelen volt. FELFÖLDI 2004. 76–77., 6. sz. lj.

lovasságot, amelyik legfeljebb lánclinget vagy gyűrűs páncélt, de leginkább csak gambeztont viselt, ugyanúgy, ahogyan a „*milites contis*” kifejezés is. Aventinus leírásában taktikai szempontból tehát egy korabeli „nehézlovas” rohamot rekonstruálhatunk – két évtizeddel Madarász Henrik hadseregreformjának első eredménye előtt.

Ugyanakkor nem tudjuk, hogy a terep és az akció kivitelezése mennyire tette lehetővé a gyalogság bevetését. Szűk, folyóparti helyen indokolt a gyalogsági roham is, ennek összehangolása – ha volt ilyen – azonban a szövegben kifejezetten említett lovasságával csakugyan kiváló előzetes szervezést igényel. E bizonytalanságok mellett a személyesen Arnulfnak tulajdonított, íjászokkal kivitelezett támadás adja fel leginkább a leckét. Magyar szemszögből nem nélkülöz bizonyos pikantériát, hogy a forrás 10. századi eleink legyőzésében szerepet tulajdonít a nyílharcnak. Ahhoz hasonló hatású nyílzápor, ami 910-ben Augsburgnál a németeket, 1241-ben Muhinál pedig éppen IV. Béla táborát ébresztette, nyugati részről is elképzelhető, lévén a germán népek fegyvertárában az úgynevezett egyszerű íj komoly szerepet játszott, sőt, esetenként a keleti népekkel szemben is sikerrel vetették be.³⁵ Az úgynevezett *egyszerű íj* közép-európai változata széles körben alkalmazott fegyver volt és Arnulf éppúgy használhatta, mint bárki más is a korszakban.³⁶ Ám az, hogy szemtől szembe támadva, íjászokkal rohamozva győzte volna le, illetve szorította volna be a magyarokat az Inn hullámaiba, számomra kevésbé hihető. Más kérdés, hogy egy ritka, kivételes alkalom kellett ahhoz, hogy hatása a több forrásban is kiolvashatóan elsőprő fölénytel használta összetett reflexíj mellett egyáltalán említésre méltó legyen.

Arra az elvi lehetőségre, hogy Aventinus leírása egy bajor részről kivitelezett íjász-lovasrohamra is utalhat, a magam részéről nemleges a válasz. Egyrészt tudjuk, hogy a nyugati egyszerű íj tipikus gyalogsági fegyver volt, még akkor is, ha a 9-11. századi nyugat-európai ikonográfiai források között elvétve előfordulnak lovas ábrázolásai.³⁷ A nyugati lovas íjászábrázolások – az íjak típusától függetlenül – általában értékelhetetlen információkat adnak a fegyver használata terén, vagy éppen teljességgel irreális módon (például a lovon fordítva ülve) mutatják az íjásokat, akik így nem is hátrafelé, hanem lövéspozíciójuk szerint előre nyilaznak.³⁸ (A lovas számszerű íjász más lapra tartozik, a „*sagittaris*” kifejezés egyértelművé teszi, hogy itt nem ilyenekről van szó.) Másfelől Arnulf haderejének lovasai többéves felkészülés útján sem igen vehették fel a versenyt a zsenge gyermekkoruktól rendszeresen gyakorlatozó steppei harcosokkal. Továbbá az erre a hadművészetre alkalmas merevszárú összetett reflexíj „gyártási titka” sem valószínű, hogy átkerült Bajorországba. A nyugati források közül az íjak típusáról egyedül Regino prümi apát tájékoztat minket, de ő éppen a magyar oldalon pontosítja a fegyverek egyik alapanyagát, a szarut.³⁹ A lovasíjászok bevetése a terepviszonyok ismeretlensége nyomán szintúgy kétséges, ennek tehát bármiféle valószínűsítése túlmutat az esetünkben reális rekonstrukció határain. A német szakirodalom által is hozott Psalterium Aureum ábrázolásai közül így csak azokat tudjuk a korabeli nyugati (így bajor és sváb) had-

³⁵ Erre példa a Sevilla 844-es viking ostrománál a városfalak védőinek elűzésére alkalmazott nyílzápor. AL-MUQTABIS II. 314.

³⁶ A nyugat-európai íj német nyelvű szakirodalmára lásd RIESCH 2002.

³⁷ Ilyen például a bayeaux-i falikárpit egyik jelenetén íjat feszítő lovas ábrázolása. Jim Bradbury véleménye szerint ez azonban nem valódi harci jelenetet mutat, hanem inkább üldözést, de az is lehet, hogy egyszerűen egy lóval rendelkező, íjjal ábrázolt személy reprezentációja. BRADBURY 1985. 32. Lásd még az interneten: <http://asianmil.typepad.com/stage3/2009/07/mounted-british-archers.html>.

³⁸ Lásd a Stuttgarter Psalterium ábrázolását (830 körül), amely frankokkal összezsapó avarokat ábrázol – nyilvánvalóan lehetetlen pózban – de legalább jól kivehetően reflexíjakkal. 1. számú kép, valamint: B. SZABÓ 2010. 67., 1. számú ábra.

³⁹ HKÍF 1995. 198.

erő reprezentációiként elfogadni, ahol a gyűrűsvért, lándzsa és (a többnyire kerek) pajzs kombinációja adja a lovas, vagy gyalogos katonák fegyverzetét.⁴⁰

Arnulf herceg életpályája annyiban sajátos, hogy a X. század első felének önállóságra törekvő bajor vezetőjeként két irányból kényszerült védelmezni területeit, azonos időben a Magyar Nagyfejedelemség, a hatalmi zenitjére érő katonai nagyhatalom, valamint a német területeket egyesíteni szándékozó más (egykori törzsi) dinasztiák képviselői ellenében. Jól felfogott érdekei és „országá” védelmében egyáltalán nem habozott valamelyik ellenségével időleges szövetséget kötni, sőt, kényszerhelyzetében azt is felvállalta, hogy a nem a saját kultúrköréhez tartozó, idegen szomszéd hatalomnál keressen menedéket. A magyarok körében töltött évek alatt akár el is sajátíthatta a steppei lovas harcászat bizonyos elemeit. Ha pedig – legalábbis Aventinus szerint – már száműzetése előtt képes volt a magyarokéhoz mérhető lovas hadmozdulatokra, akkor elképzelhető, hogy saját nyugati ellenfeivel szemben a későbbiek során sem csak a steppei harcmodor professzionális gyakorlóinak zsoldjába fogadott csapatait használta. A bajor humanistán kívül más forrás ugyan nem támasztja alá, de két, eredendően eltérő harci műveltséggel rendelkező, a szomszédság következtében egymásra hatást gyakorló hatalom közötti háborús kultúrcsere európai analóg példái megengedik ezt a lehetőséget.⁴¹ Forrásadat híján azt is csak valószínűsítjük, hogy Gonosz Arnulf 918-as, Konrád király halálával végződő győztes ütközetében jelen voltak a magyar segédc csapatok. Az azonban igazolt tény, hogy a saját és országá helyzetét ilyen módon egy időre megszilárdító bajor herceg innentől élete végéig fenntartotta a magyar szövetséget. Ezért indokoltabb az ő 937-es halálát, semmint további ellenfelének, Madarász Henriknek a magyarok ellen elért 933-mas kétes katonai értékű fegyvertényét 955, illetve 970 mellett a 10. század valamiféle fontos korszakhatárának tekinteni.

1. kép: A bayeux-i falikárpit vágtaző katonái között ábrázolt „lovasíjász”.

(Forrás: http://www.archery-shop.co.uk/horseback_archery/mounted-archers-versus-horseback-archery-some-post-roman-british-evidence/)

⁴⁰ Néhány vonatkozó német nyelvű munka: MÜTHERICH–GAEHDE 1979.; LABUSIAK 2009. A Psalterium Aureum egyes ábrázolásain is „keleties” elemeket azonosíthatunk. Íjász azonban csak elvéve akad közöttük. Az egyik ilyen éppen lóháton feszíti ki fegyverét, mivel azonban az ábrázolás 883-nál korábbra datálható, minden valószínűség szerint az avarok emlékét őrzi. Az 59. számú zsoldár lovas íjászáának ábrázolását lásd a 2. számú képen.

⁴¹ Erre lásd a nyugati, de a keleti (muszlim) harcászatot egyaránt elsajátító Rodrigo Díaz de Vivar (el Cid) 1094-es, Cuarte melletti sikerét, ahol a kasztíliai gróf a színlelt megfutamodást választotta taktikájá egyik elemének. MONTANER FRUTOS 2005. 175–204.

2. kép: A St. Gallen-i Psalterium Aureum 59. zsolttárának ábrázolása (részlet).
(Forrás: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsposit09/Nithardus/nit_his0.html)

3. kép: A Stuttgarti Psalterium frankokkal összecsapó, „hátrafelé nyilazó” avar lovasai.
(Forrás: <http://www.adalar.ch/Rekonstruktionen/VomKukurzumK%C3%B6cher/tabid/76/language/de-CH/Default.aspx>)

BIBLIOGRÁFIA

AL-MUKTABIS, II. 2001. ÁMTBF 1984. B. SZABÓ 2004. B. SZABÓ 2010.	Ibn Hayyān: Crónica de los emires Alhakam I y Abdarrahmān II entre los años 796 y 847[Almuqtabis II-I]. Ford.: VALLVÉ, J. – F. Ruiz GIRELA, Zaragoza, 2001. MORAVCSIK Gyula: <i>Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai</i>. Budapest, 1984. B. SZABÓ János: <i>Gondolatok a 9–10. századi magyar hadviselésről. In: Fegyveres nomádok, nomád fegyverek</i>. Szerk. BALOGH, László–KELLER László. Budapest, 2004. 124–138. B. SZABÓ János: <i>A honfoglalóktól a huszárokig</i>. Budapest, 2010.

- BÓNA 2000. BÓNA István: *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest, 2000.
- BRADBURY 1985. BRADBURY, Jim: *The Medieval Archer*. Woodbridge, 1985.
- CFHH I. *Catalogus fontium historiae Hungaricae, I–III*. Collegit, revocavit etc. Albinus Franciscus GOMBOS. Budapestini, 1937–1938.
- CHOLNOKY 1935. CHOLNOKY Jenő: *Hazánk és népünk egy ezredéven át. A magyarság hajdan és most*. Budapest, 1935.
- DEUTINGER 2002. DEUTINGER, Roman: Königswahl und Herzogserhebung Arnulfs von Bayern. Das Zeugnis der älteren Salzburger Annalen zum Jahr 920. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 58 (2002) 17–68.
- DOBERDÓI BREIT 1929. DOBERDÓI BREIT, József: *A magyar nemzet hadtörténelme. I. rész. A honfoglalás. II. rész. Külföldi kalandozások a vezérek korában (898–970-ig)*. Budapest, 1929.
- FASOLI 1945. FASOLI, Gina: *Le incursioni ungare in Europa nel secolo X*. Firenze, 1945.
- FAUBNER 1984. FAUBNER, Hans Constantin: *Zum Regnum Bavariae Herzog Arnulfs (907–938)*. Wien, 1984.
- FELFÖLDI 2004. FELFÖLDI Szabolcs: A nomád hadviselés egyik jellegzetes problémája: a folyón való átkelés. In: *Fegyveres nomádok, nomád fegyverek*. Szerk.: BALOGH László–KELLER László. Budapest, 2004. 75–91.
- GOETZ 1980. GOETZ, Hans Werner: Der letzte Karolinger? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. *Archiv für Diplomatik* 26 (1980) 56–125.
- GREBHÖNER 2013. GREBHÖNER, Kristine: *Was bedeutet 'Mittelalter'? Bearbeitung einer mittelalterlichen Urkunde*. Osnabrück, 2013.
- HAMMER 2007. HAMMER, Carl I.: *From Ducatus to Regnum: Ruling Bavaria under the Merovingians and Early Carolingians*. Turnhout, 2007. 272–273.
- HKÍF 1995. *A honfoglalás korának tört forrásai*. Szerk.: KRISTÓ Gyula. Szeged, 1995.
- HOLZFURTNER 2003. HOLZFURTNER, Ludwig: *Gloriosus dux. Studien zu Herzog Arnulf von Bayern (907–937)*. München, 2003.
- HOLZFURTNER 2007. HOLZFURTNER, Ludwig: *14. Juli 937 Der tod Herzog Arnulfs von Bayern. Bayern nach Jahr und Tag: 24 Tage aus der bayerischen Geschichte*. München, 2007.
- IGAZ 2010. IGAZ Levente: „...A király maga is csodálkozik azon, hogy ő, a győztes, legyőzötté vált...” – Gondolatok egy kevésbé ismert, győztes csata évfordulója kapcsán. *Belvedere Meridionale* 22 (2010: 3–4), 5–10.
- KELLNER 1997. KELLNER, Maximilian Georg: Die Ungarneinfälle im Bild der Quellen bis 1150. Von der „Gens destenda” zur „Gens ad fidem conversa”. In: *Studia Hungarica* 46. München, 1997, 157.
- KRISTÓ 1980. KRISTÓ Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Budapest, 1980.
- KRISTÓ 1986. KRISTÓ Gyula: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, 1986.
- KRISTÓ 2003. KRISTÓ Gyula: *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*. Szeged, 2003.
- LABUSIAK 2009. LABUSIAK, Thomas: *Die Ruodprechtgruppe der ottonischen Reichenauer Buchmalerei: Bildquellen - Ornamentik-stilgeschichtliche Voraussetzungen*. Berlin, 2009.
- MAKK 1993. MAKK Ferenc: *Magyar külpolitika (896–1196)*. Szeged, 1993.
- MENGEIN 1841. MENGEIN, Anton: *Kurze Geschichte des Königreiches Bayern für den Schul- und Selbst Unterricht*. München, 1841.
- MONTANER FRUTOS 2005. MONTANER FRUTOS, Alberto: La Batalla de Cuarte (1094). Una victoria del Cid sobre los almorávides en la historia y en la poesía. In: *Guerra en Sarq Al'andalus: Las batallas cidianas de Morella (1084) y Cuarte (1094)*. Ed.: MONTANER FRUTOS, Alberto –Alfonso BOIX JOVANI. Zaragoza, 2005. 97–340.
- MÜLLER-MERTENS 1995. MÜLLER-MERTENS, Eckhard. Arnulf, Herzog von Bayern (907-937). In: *Deutsche Fürsten des Mittelalters*. Szerk.: HOLTZ, Eberhard–HUSCHNER, Wolfgang. Lipcse, 1995. 44–60. Dorde Mano-Zisi
- MÜTHERICH–GAEHDE 1979. MÜTHERICH, Florentine –GAEHDE, Joachim E.: *Karolingische Buchmalerei*. München, 1979.
- NÉGYESI 2003. NÉGYESI Lajos: Az augsburgi csata. *Hadtörténelmi Közlemények* (2003) 1. 206–230.
- REINDEL 1953. REINDEL, Kurt: Arnulf, „der Böse“ Herzog von Bayern. In: *Neue Deutsche Biographie* 1 (1953) 396.

- REINDEL 1954. REINDEL, Kurt: Herzog Arnulf und das Regnum Bavariae. *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*, 17 (1954) 187-252;
- REMISBERGER, 2013. REMISBERGER, Denise: *Fidibus und das Pergament aus dem Goldenen Psalter*. München, 2013.
- RÉVÉSZ 1999. RÉVÉSZ László: *Emlékezzetek utatok kezdetére...* Budapest, 1999.
- RIESCH 2002. RIESCH, Holger: *Pfeil und Bogen zur Merowingerzeit. Eine Quellenkunde und Rekonstruktion des frühmittelalterlichen Bogenschießens*. Wald-Michelbach, 2002.
- RIEZLER 1875. RIEZLER, Sigmund, Ritter von: Arnulf (Herzog von Bayern). In: *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Band 1*. Leipzig, 1875. 605–607.
- SCHEIBELREITER 2010. SCHEIBELREITER, Georg: *Die Babenberger*. Bécs, 2010.
- SCHICKSALSJAHR 907. SCHICKSALSJAHR 907. *Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich. (A pozsonyi csata millecentenáriumára rendezett hainburgi kiállítás katalógusa)*. Sankt Pölten, 2007. 207.
- SCHMID 1976. SCHMID, Alois: *Das Bild des Bayernherzogs Arnulf (907–937) in der deutschen Geschichtsschreibung von seinen Zeitgenossen bis zu Wilhelm von Giesebrecht*. Kallmünz, 1976.
- SZABÓ 1869. SZABÓ Károly: *A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig*. Pest, 1869.
- THURÓCZY 2001. Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Budapest, 2001.
- TORMA–VESZPRÉMY 2008. *Egy elfelejtett diadal: a 907. évi pozsonyi csata*. Szerk.: TORMA Béla Gyula–VESZPRÉMY László. Budapest, 2008.
- VÁSÁRY 1991. VÁSÁRY István: *A régi Belső-Ázsia története*. Szeged, 1993.
- VAYAI 1968. VAYAI Szabolcs: *Der Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte (862-933)*. Mainz, 1968.
- VESZPRÉMY 2007. VESZPRÉMY László: Aventinus híradása a magyarok 907. évi győzelméről (Csata Pozsonynál). *Történelmi Szemle* 49 (2007) 1-17.
- WEITLAUF 2003. WEITLAUF, Manfred: Das Lechfeld. Die Entscheidungsschlacht gegen die Ungarn 955. In: *Schauplätze der Geschichte in Bayern*. Hg.: SCHMID, Alois–Katharina WEIGAND. München, 2003. 63.

The Victory of Duke Arnulf over the Hungarians in 913.
*Remarks on the Military and Political History of the Carpathian Basin in the
First Half of the 10th Century*

The Battle at the River Inn usually appears in Hungarian historiography as “the first great defeat in the West”. It is a fact that in 913 the Bavarians defeated the Hungarians who had been already threatening Europe for over a decade and had reached more distant parts of the continent after their great victory in the Battle of Pressburg, 907.

In my study, I present firstly the main character of the Bavarians in this armed conflict, Arnulf, Duke of Bavaria (nicknamed the Bad or the Evil) who is a slightly neglected historical figure, not only in Hungarian, but in international historiography as well. Secondly I give an overview of the background of the battle by describing the Hungarian-Bavarian relations in the first half of 10th century. Furthermore, I analyze the battle both from military and political points of view with the help of relevant Hungarian and international works. In addition to this analysis, I try to reconstruct the events by using the written sources with a critical approach, as an important methodological principle. Some practical aspects are also parts of the analysis which can contribute to the better understanding of the motives of Hungarian raids and to the reformulation of some previous statements about the first decades of the Hungarian presence in the Carpathian Basin.